

Міністерство освіти і науки України
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА МИСТЕЦТВ
кафедра хорового мистецтва та методики музичного виховання

ДИПЛОМНА РОБОТА
на тему:
«ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ ТЕРАПЕВТИЧНИХ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ»

Студентки 2 МР курсу
Напряму підготовки: 6.020204
«Музичне мистецтво*»
Шинкар О.А.

Науковий керівник: **канд. пед. наук**
доц. Кравцова Н.Є.

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова комісії _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Вінниця 2016

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРАПЕВТИЧНИХ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	8
1.1.Сучасні проблеми художньо-естетичного виховання учнів підліткового віку	8
1.2.Особливості використання терапевтичних художньо-педагогічних технологій у навчально-виховному процесі.....	16
1.3.Теоретичний аспект дослідження музикотерапії як засобу збереження фізичного та психічного здоров'я учнів	23
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕРАПЕВТИЧНИХ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	34
2.1.Діагностика рівнів сформованості естетичної культури в учнів підліткового віку	34
2.2.Методика естетичного виховання учнів підліткового віку засобами терапевтичних художньо-педагогічних технологій на уроках музичного мистецтва	45
2.3.Проведення естетичної корекційно-розвивальної роботи з учнями підліткового віку засобами музикотерапії.....	49
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Духовно-моральне становлення дітей та молоді, підготовка їх до самостійного життя в умовах демократичного суспільства є важливою складовою розвитку української держави. Майбутнє нашої нації залежатиме від змісту цінностей, світоглядної орієнтації молодого покоління, від того, якою мірою духовність стане основою його життя. Тому в умовах становлення молоді формуються громадян незалежної Української держави особливого значення набуває художньо-естетичне виховання, у процесі якого формуються естетичні потреби й інтереси, виникають емоції, переживання, почуття та розвивається естетичний смак.

Велике значення в естетичному вихованні підростаючого покоління мають праці Ю. Борева, Є. Бондаревської, А. Букова, А. Веремієва, М.Кагана, А. Павловського, Є. Торшилової, В. Шестакова, Є. Яковлева та інших, де розглядаються філософські аспекти формування особистості, теоретичні проблеми, які виступають в якості наукових підстав вивчення природи смаку, а також методологічні аспекти наукового аналізу естетичної свідомості та її складових. Проблемам естетичної свідомості та її розвитку в педагогічному аспекті присвячено наукові праці А. Букова, М. Кагана, М.Кіященка, Л.Когана, Н. Лейзерова, А. Молчанова та інших авторів.

Психологічний аспект проблеми естетичного розвитку особистості у своїх дослідженнях розглядали такі психологи, як Л. Виготський, А.Ковальов, І. Кон, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, П. Якобсон.

Проблеми естетичного ставлення підростаючого покоління до дійсності, мистецтва, внутрішнього світу особистості розкрито Б. Асаф'євим, А. Бакушинським, Д. Кабалевським, Є. Коротєєвою, А. Малюковим, Н.Фоміною та іншими.

Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні, згідно з Державною національною програмою «Освіта», є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного, психічного і морального

здоров'я. Розв'язання цього завдання передбачає обов'язкове психолого-педагогічне обґрунтування змісту і методів навчально-виховного процесу, а також вимагає від учителів переосмислення свого ставлення до дитини, її потреб, прагнень і бажань. Однак іноді нам не вистачає знань про ці особистості, на які б ми хотіли орієнтувати свою педагогічну діяльність, адже кожна з них – надзвичайно своєрідна і неповторна, і не так легко привідкрити дверцята у потаємний світ дитячої душі.

Та є шлях, який може допомогти досвідченому, мудрому вчителю пізнати та зрозуміти внутрішній світ дитини – це доволі незвичне для шкільних аудиторій поєднання творчості, мистецтва та елементів психотерапії, адже творчість, як зазначав видатний український психолог В.Роменець, - це «засіб самопізнання і засіб саморозвитку, це дивовижне дзеркало, в якому відображаються найтонші намагання й очікування людини, найпотаємніші її думки, вся велич її духу, її неповторного «Я».

З іншого боку, мистецтво як специфічно-художня форма відображення світу неодноразово виступало як засіб гармонізації душевного стану людини, але сьогодні йдеться про мистецтво як засіб пізнання внутрішнього світу дитини. На думку провідних психологів, опанування вчителем деяких посилюючих психотерапевтичних прийомів та форм роботи дозволить цілеспрямовано, свідомо та систематично піклуватися про психічний стан учнів.

В останні роки явище дезадаптації дітей та підлітків стало предметом численних медичних, психофізіологічних, психологічних та педагогічних досліджень. Дослідження в масових школах виявили ознаки дезадаптації без виражених невротичних порушень у 22, 5 % учнів [25]. Відомо, що особливо уразливими щодо розвитку станів дезадаптації школярів є критичні періоди зміни умов виховання й навчання. Факторами шкільної дезадаптації є: труднощі в навчанні аж до стійкої неуспішності; порушення у відносинах з однокласниками чи вчителями; небажання ходити до школи; симптоми соматичних захворювань (головний біль, порушення сну, апетиту, гнітючий

настрій, підвищена стомлюваність); емоційні порушення, що виражаються в зниженні товариськості, емоційної стійкості, самоконтролю, соціальної сміливості і збільшенні показників емоційної збудливості, тривожності, нейротизму, а також у бракові уваги на уроках, відходів у себе.

Факторами соціальної дезадаптації учнів підліткового віку є: витіснення із ситуації зростання і розвитку особистості, нехтування особистісним прагненням до самореалізації, самоствердження суспільно прийнятним способом. Наслідком соціальної дезадаптації буде психологічна ізоляція в комунікативній сфері з втратою відчуття приналежності до властивої їй культури, переходом на установки і цінності, що домінують в мікросередовищі. Тому проблема соціальної адаптації учнів підліткового віку актуальна і потребує особливої уваги з боку психологів, учителів та батьків.

В останні десятиліття в шкільній практиці широкої популярності набуває використання сугестивних та терапевтичних художньо-педагогічних технологій у навчально-виховному процесі з метою розкриття внутрішніх резервних можливостей учнів, підвищення їх емоційності, працездатності, стимулювання мотивації навчання, підсилення додаткових зовнішніх емоціогенних впливів (емпатії, катарсису). Це малодосліджений синтез галузей наукового знання, що здійснюється на перетині педагогіки, психології, мистецтвознавства і медицини, ергономіки.

Ці технології гуманні за характером впливу і створюються в контексті педагогічного оптимізму: вони виконують функцію піднесення учня, впевнення його у власних силах, зняття психічних бар'єрів у навчанні. Підвищення якості шкільної освіти та реалізація її оздоровчої функції зумовлюють необхідність зосереджувати увагу вчителя музичного мистецтва на можливостях естетотерапії, важливою складовою якої є музикотерапія.

За умови раціональної організації, уроки музичного мистецтва сприяють зняттю нервово-психічних перевантажень, відновленню позитивного емоційно-енергетичного тону учнів. На уроках музичного мистецтва, у вільній і самостійній творчій діяльності школярів актуально, можливо і

необхідно використовувати сучасні здоров'язберігаючі технології. Звичні види музичної діяльності, що розвивають творчі, естетичні здібності і музичність учнів, можна урізноманітнити з користю для здоров'я.

Проблему використання сугестивних та терапевтичних художньо-педагогічних технологій, зокрема музикотерапії, досліджували вчені: Т.Вахромєєва, Н. Грушко, Г.-Г. Декер-Фойгт, Л. Кашапова, Д. Кінарська, Г. Лозанов, Л. Масол, М. Мігунова, В. Міщанчук, М. Налбандьян, Н. Павленко, С. Пальчевський, В. Петрушин, Л. Рапацька та інші.

На уроках музичного мистецтва, у вільній і самостійній творчій діяльності учнів актуально, можливо і необхідно використовувати сучасні здоров'язберігаючі технології. Звичні види музичної діяльності, що розвивають естетично-творчі здібності і музичність школяра, можна урізноманітнити з користю для здоров'я.

Враховуючи актуальність даної проблеми ми визначили тему нашого дослідження «Естетичне виховання учнів підліткового віку засобами терапевтичних художньо-педагогічних технологій».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити доцільність використання терапевтичних художньо-педагогічних технологій на уроках музичного мистецтва та ефективність їх впливу на естетичне виховання учнів підліткового віку, на їх фізичний і психічний розвиток.

Об'єкт дослідження – процес естетичного виховання учнів підліткового віку на уроках музичного мистецтва.

Предмет дослідження – методика застосування терапевтичних художньо-педагогічних технологій як засобу естетичного виховання і збереження фізичного та психічного здоров'я учнів підліткового віку.

Сформульована мета визначила **завдання** дослідження:

- зробити аналіз наукової, психолого-педагогічної, методичної та спеціальної літератури з проблеми дослідження;

- висвітлити сучасні проблеми художньо-естетичного виховання учнів підліткового віку;
- розкрити особливості використання терапевтичних художньо-педагогічних технологій у навчально-виховному процесі;
- розкрити теоретичний аспект дослідження музикотерапії як засобу збереження фізичного та психічного здоров'я учнів;
- висвітлити існуючі методи естетичного виховання учнів підліткового віку засобами музикотерапії на уроках музичного мистецтва.

Для вирішення поставлених завдань дослідження використовувалися **методи**: спостереження за учнями при зміні діяльності; бесіди і консультації з батьками та вчителями, анкетування, педагогічний експеримент.

Структура роботи: дипломна робота об'ємом 65 сторінок, складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел та додатків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арттерапия* в эпоху постмодерна /Под ред. А. И. Копытина. СПб. : Речь; Семантика, 2002.- 224 с.
2. *Баранова О.* Малюнок сім'ї: діагностика міжособистісних взаємин дітей у сім'ї / О. Баранова //Психолог. - 2005. -№ 2. - С. 18 - 24.
3. *Бехтерев В.М.* Охрана детского здоровья/ В.М.Бехтерев // Проблемы развития и воспитания человека. Избранные психологические труды. – М.: Ин-т практической психологии. - Воронеж: МОДЭК, 1997. - 416 с.
4. *Бурова А.И.* Проблемы эстетического развития личности школьника/ А.И.Бурова. - М. : Педагогика, 1987. - 96 с.
5. *Вознесенська. О.* Особливості арт-терапії як методу / О.Вознесенська// Психолог. - 2005 - 39. - С. 5-8.
6. *Вознесенська. О.* Простір арттерапії: можливості перспективи// Психолог. - 2005 - 39. - С. 2-4.
7. *Ворожцова О. А.* Музыка и игра в детской психотерапии / О. А. Ворожцова - М., 2004.
8. *Гаркавенко. Л.* Про емоційне забарвлення та музичне джерело стану душі [Текст] //Психолог. - 2003. - 35. - С. 9-14.
9. *Грабенко Т.* Волшебная страна внутри нас: программа от эмоционально-волевого развития детей и подростков /Т. Грабенко., Т.Зинкевич-Евстигнеева, Д. Фролов //Тренинг по сказкотерапии. - СПб.: Речь, 2004. - С. 11-34.
10. *Графічні* методики в психодіагностиці та психокорекції: навчальний посібник./Упор. І. А. Слободянюк, О. О. Холодова. - Вінниця: Континент - Прим, 2000. -28 с.
11. *Деркач О.* Впровадження елементів музичної терапії в навчальний процес підготовки майбутніх вчителів початкових класів /О. Деркач, М. Вацьо. // Рідна школа. - 2005. - №12

12. *Дженнингс. С.* Сны, маски и образы: практикум по арттерапии /С. Дженнингс, А. Минде./ Пер. с англ. И. Динерштейн. - М. : Изд-во Эксмо, 2003. - 384 с.
13. *Зинкевич-Евстигнеева Т.Д.* Практикум по сказкотерапии/ Т.Д.Зинкевич-Евстигнеева. - СПб. : Речь, 2002. - 310 с.
14. *Зинкевич-Евстигнеева Т.Д.* Психодиагностика через рисунок в сказкотерапии /Т. Зинкевич - Евстигнеева, Д. Кудзилов. - СПб. : Речь, 2004. - 144 с.
15. *Зязюн І.А.* Педагогічна майстерність: Підручник /І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – 2-ге вид. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
16. *Карсаварський Б.Д.* Музикотерапія //Психотерапевтична енциклопедія; Под. ред. Б.Д. Карсаварського. - СПб: «Пітер», 2000. - С.392 – 394.
17. Колыбельная до рождения / Беседа О. Ганеевой с д. мед. наук, проф. М.Л. Лазаревым // Ваше здоровье. - Труд. - №7. - 4 мая 2000 г. - С. 23.
18. *Кон И. С.* Открытие "я" / И. С. Кон. - М.: Просвещение, 1989. - 297 с.
19. *Копытин А. И.* Руководство по групповой арттерапии - СПб. : Речь, 2003. - 320 с. - (Сер."Психологический практикум").
20. *Кэмпбелл Д. Дж.* Эффект Моцарта / Д. Дж. Кэмпбелл. - Минск: ООО Попурри, 1999. – 320 с.
21. *Лебедева Л. Д.* Арт-терапия в педагогике / Л.Д.Лебедева //Педагогика. – 2000. – 9. – С. 27 – 34
22. *Лебедева Л. Д.* Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий/ Л.Д.Лебедева. – СПб. : Речь, 2003. - 256 с.
23. *Левченко Т. І.* Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах / Т. І. Левченко. – Вінниця: Нова книга. - 2002. - С. 32-38.
24. *Лєскова-Савицька А.* Проблема дезадаптації першокласників / А. Лєскова-Савицька// Психолог. – 2003. -№29-32., С.30-47

25. *Лобанова Е.А.* Возможности урока как средства реализации здоровьесберегающих технологий / Е.А.Лобанова // Музыка в школе №3. - М., 2005.
26. *Любимова Н. В.* Сама исцеление творчеством и адаптации к жизни: методы психологической самопомощи/ Н.В.Любимова. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 64 с. – (Сер."Психологический практикум").
27. *Максимова Ю.* Основи дитячої патопсихології: навчальний посібник /Н. Ю. Максимова, Л. Мілютіна, В. М. Піскун. - К. : Перун, 1996. - 464 с.
28. *Михайлова М.А.* Развитие музыкальных способностей детей/ М.А.Михайлова.- Ярославль: Академия развития, 1997.
29. *Мова Л.* Танцювально-рухова терапія /Л.Мова //Психолог. - 2005. - 39. - С. 23- 26
30. *О`Коннор К.* Использование направленной визуализации для активизации процесса игровой терапии / Пер. с англ. А. Копытина. – СПб. : Питер, 2000. – С.29-33. – (Сер. «Практикум по психологии»).
31. *Окландер В.* Техника «Розовый куст» // Кэдьусон К., Шеффер Ш. Практикум по игровой психотерапии /Пер. с англ. А. Копытина. – СПб. : Питер, 2000. – С. 34-37. – (Сер. «Практикум по психологии»).
32. *Осипова А.А.* Общая психокоррекция / А.А.Осипова. - М., 2001.- С. 169-177.
33. *Петрушин В. И.* Музыкальная психология / В.Петрушин. - М. : Владос, 1997. – 384 с.
34. *Петрушин В. И.* Музыкальная психотерапия: Теория и практика (Учебное пособие для студентов высших учебных заведений). / В. И. Петрушин. - М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2000. - 176 с.
35. *Побережна Г.* Педагогічний потенціал музикотерапії / Г. Побережна. // Мистецтво та освіта № 2 - 2008.- С. 9-12.
36. *Полякова Н.* Корекція емоційно-поведінкових розладів засобами музичної терапії / Н.Полякова // Психолог. – 2005. - №39 – с. 7-31.

37. Про внесення змін і доповнень до нормативів чисельності практичних психологів та соціальних педагогів навчальних закладів // Психолог. – 2004. - №36. – с. 4 – 6.
38. Програма «Основи арттерапії» / Упор. О. Деркач. – Вінниця: ВДПУ, 2005. – 19 с.
39. Простір арт-терапії: можливості та перспективи: Зб. наук. ст. /За ред. А. Чуприкова, О. Бреусенка - Кузнєцова, о. Вознесенської. -: КИТ, 2005. — 114 с.
40. Роменець В. А. Психологія творчості: Навч. посібник/ В.А.Роменець. - К. :Либідь, 2004. - 288 с.
41. Рудестам К. Групповая психотерапия / К.Рудестам. – СПб.: Питер, 2000. – 384 С.
42. Слажнёв А.Н., Шадрин А.Н. Здоровьесберегающие технологии в работе педагогов образовательных учреждений / А.Н. Слажнёв, А.Н. Шадрин. – Барнаул, 2007.
43. Словицкая Е. Влияние музыки на психоэмоциональное состояние человека [Электронный ресурс] — Режим доступа. — URL: <http://solowej-slowik.ru/psichologija/referaty/muzikoterapija>
44. Смирнов М.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе / М.К.Смирнов. - М.: АПК и ПРО, 2002.
45. Степанова О.А. Игровые оздоровительные технологии/ О.А.Степанова. – М., 2012.
46. Сухомлинский В. А. Духовный мир школьника / В. А. Сухомлинский. -К. : Радянська школа, 1976. - 317 с.
47. Терлецька Л. Про методи арт-терапії/ Л.Терлецька // Психолог. - 2002. - № 5. - С. 26.
48. Тренінг по сказкотерапії: Сборник программ по сказкотерапии текст/ Под ред. Т. Зенкевич – Евстигнеевой. - Сб. :Речь, 2004. – 254 С.
49. Хайди К. Практикум по игровой психотерапии /К. Хайди, Ш. Чарлз. – СПб. : Питер, 2000. – 416 с. – (Серия "Практикум по психологии")

50. *Цигарелли Ю.А.* Функциональная музыка в структуре психологической службы вуза/ Ю.А.Цигарелли // Психологическая служба в вузе. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1981. – С.189-214.
51. *Цейтлин С. Н.* Язык и ребёнок. Лингвистика детской речи / С. Н. Цейтлин. – М.: Владос, 2000. – 240 с.
52. *Цукерман Г. А.* Введение в школьную жизнь / Г. А. Цукерман, К. Н. Поливанова. - Томск : Пеленг, 1992. - 133 с.
53. *Шуркова Н.* Эстетическое воспитание / Н. Шуркова // Воспитание школьников. - 1996. -№ 4. -С. 9-11.
54. *Шушарджан С.В.* Музыкотерапия и резервы человеческого организма /С.В. Шушарджан. – Москва: АОЗТ “Антидор”, 1998.– 363 с.
55. *Эстетическая культура* и эстетическое воспитание : кн. для учителя / сост. Г. С. Лабковская. - М. : Просвещение, 1983. - 304 с.